

الزهر و تشیع^۱

چکیده

از آنجاکه الزهر یکی از مهم‌ترین مراکز علمی جهان اسلام و دروازه گفتگوی میان شیعه و سنی است، از اهمیت بالایی برخوردار می‌باشد. قطع شدن روابط ایران و مصر پس از انقلاب اسلامی بر تعاملات الزهر با مراکز علمی شیعی تأثیر گذاشت و بستری برای ایجاد جریان‌های سلفی و تکفیری در این مرکز ایجاد شد. اساس و ماهیت تأسیس الزهر بر اساس معارف شیعه اسماعیلی بوده، اما همواره تعامل الزهر با شیعه متأثر از سیاست‌های حاکمان وقت با شیعه بوده است. در مواردی الزهر با شیعه مخالفت داشته و علمای آنان مواضع تنیدی نسبت به شیعه داشتند، در مواردی هم اساتید و شخصیت‌های برجسته الزهر نسبت به شیعه نگرش مثبتی داشته‌اند. در این مقاله پس از بیان سیر تطور تاریخ شیعه در دانشگاه الزهر، به بیان این دورویکرد متفاوت الزهر نسبت به شیعه پرداخته شده و شواهدی تاریخی بر آن بیان گردیده است. در این میان، به دیدگاه‌ها و رویکردهای شیخ الزهر، احمد الطیب نسبت به شیعه پرداخته شده و عوامل و ریشه‌های چنین مواضع دوگانه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: الزهر، شیعه، احمد الطیب، جریان‌های سلفی

۱. برگرفته از مجموعه الزهر شناسی، سید مهدی علیزاده موسوی، موسسه البیان للتواصل والتأسیل

مقدمه

دانشگاه الازهر مصر یکی از مهم ترین مراکز علمی جهان اسلام است که بدون شک می توان آن را دروازه گفتگوی میان شیعه و جهان اهل سنت برشمرد. در گذشته به سبب تلاش علما و اندیشمندان بزرگ تشیع و الازهر، روابط درخشانی میان جامعه شیعی و الازهر شکل گرفت که از آن جمله فتوای معروف شیخ الازهر، شیخ محمود شلتوت، نسبت به جواز تقلید از مذهب شیعه، تألیف آثار متعدد شیعی در پرتو این ارتباطات و همچنین کرسی تدریس فقه شیعه در این دانشگاه بود. پس از انقلاب اسلامی، روابط میان کشور مصر و ایران به دلیل سرسپردگی حاکمان این کشور به اسرائیل و غرب قطع شد و این امر، تأثیر مستقیمی بر تعاملات الازهر و مراکز علمی شیعی برجای گذاشت. ارتباط نداشتن این دانشگاه با مراکز و علمای شیعی، فضای مناسبی را برای جریان های سلفی و تکفیری ایجاد کرد تا به تبلیغ علیه شیعه پرداخته و پروژه شیعه هراسی و شیعه ستیزی را در این مرکز اجرا کنند.

چنین شرایطی اقتضا می کند، علی رغم نبود روابط سیاسی میان دو کشور ایران و مصر، روابط علمی میان مراکز علمی شیعه و سنی دوباره با تمام ظرفیت احیا شود و بار دیگر شاهد روابط علمی و تقریبی مصر و ایران باشیم. به همین خاطر، در این شماره از فصل نامه «معرفت شیعه» سعی بر آن است که به پیشینه، ظرفیت ها و آسیب های پیش روی رابطه دانشگاه الازهر و مراکز علمی شیعه اشاره کنیم.

ریخی جایگاه شیعه در الازهر

اساس و ماهیت تأسیس الازهر بر اساس معارف شیعه اسماعیلی بوده است و سلاطین فاطمی همواره به این مرکز علمی، به عنوان مرکزی برای گسترش اندیشه شیعه اسماعیلی نگریسته اند.^۱ اما در دوره های پس از آن، از آنجا که الازهر معمولاً تابعی از سیاست های دولت ها و حاکمان وقت بوده، همواره تعامل این مرکز با شیعه متأثر از سیاست های آن حاکمان بوده است.

در دوره ایوبیان، به سبب مواضع تند آنها علیه تشیع - به ویژه در زمان صلاح الدین - نه تنها دانشگاه الازهر به خاطر انتساب به شیعیان منزوی گشت، بلکه حلقه های درس و نماز جمعه نیز به سایر مساجد جامع و مراکز آموزشی منتقل شد.^۲ در دوره ممالیک نیز هر چند تا حدودی فضای مذهبی آزادتر گردید، اما همچنان شیعه در میان سایر مذاهب اسلامی جایگاهی نداشت. در دوره عثمانی تا حدودی شرایط مساعدتر شد و با حضور «سید جمال الدین اسدآبادی» این وضعیت شرایط مناسب تری به خود گرفت.^۳ به عنوان نمونه، در حالی که در عصر ایوبیان و ممالیک، شیعه کاملاً در این دانشگاه فراموش شد، اما در دوران عثمانی به سبب گشایش نسبی فضای مذهبی، تا حدودی زمینه برای آشنایی الازهریان با اندیشه های شیعه فراهم گشت و سپس در دوره جمال عبدالناصر، انور سادات و حسنی مبارک تعاملات الازهر با شیعه دچار افت و خیزهای بسیاری شد.

۱. الازهرشناسی، ج ۳، الازهر و معرفت دینی.
۲. رک: الازهرشناسی، ج ۲، الازهر، ساختار و تاریخ.
۳. رک: الازهرشناسی، ج ۳، الازهر و معرفت دینی.

الف) الزهر، ضد شیعه

همواره برخی از آموزه‌ها و عقاید خاص شیعه در طول تاریخ سبب شده است که علمای اهل سنت دیدگاه‌هایی تند نسبت به شیعیان اتخاذ کنند که گاه به صدور فتاوایی شدید علیه این مذهب منجر شده است. ممکن است بیشترین موردی که موجب رنجش و ناراحتی اهل سنت از شیعه شده، دیدگاه آنان نسبت به مسئ غصب خلافت توسط خلفای سه‌گانه باشد و از آنجا که خلافت و امامت نزد شیعه جایگاهی بسیار اساسی دارد و جزو اصول مذهب شمرده می‌شود، غصب خلافت در نگاه شیعیان بسیار مذموم و مرتکبان آن مستحق نکوهش و مذمت‌اند. میان اندیشمندان شیعه در چگونگی تبری از دیدگاه اهل بیت (ع) اختلافاتی وجود دارد؛ اما قدر مسلم این واقعیت است که ائمه (ع) همواره مسئله تبری و دشمنی را در قالب تقیه و درون مذهبی دانسته و در حوزه مباحث درون دینی، پیروان خود را به مدارا و ارتباط با اهل سنت (مخالفان) دعوت کرده‌اند.

البته علمای بزرگ شیعه در طول تاریخ کوشیده‌اند اختلافات خود با سایر مذاهب اسلامی را در قالب گفتگوهای علمی سامان دهند و از جدال‌های نابجا و همچنین مباحث جدلی دوری جسته و با برهان و موعظه حسنه با مخالفان خود برخورد کنند که رفتارهای علمای بنامی مانند میرحامد حسین، سید عبدالحسین شرف‌الدین، علامه امینی و... از این جمله‌اند. در این میان، برخی از عوام راه مجادله، توهین و برخوردهای بی‌ادبانه را پیش گرفته‌اند. آموزه ایی مانند سب و لعن صحابه، قذف عایشه و حفصه، متعه، بداء و... نیز از جمله موارد اختلافی است که به بحث و گفتگو نیاز دارد. ناگفته نماند که برخی از اتهامات واهی به شیعه نیز برتنور این اختلافات دمیده است؛ تهمت‌هایی مانند تحریف قرآن، ادعای الوهیت و یا پیامبری برای حضرت علی (ع) و...

چنین وضعیتی نقش مهمی در مواضع منفی الزهر نسبت به شیعه داشته است و همان‌گونه که گفته شد، معمولاً مواضع تند الزهریان علیه شیعیان، در پی تحریک آنها توسط سلفیان و افراط‌گرایان صورت گرفته است. آنان با بررسی کتب شیعه و استناد به برخی از روایات، عقاید آنها را براساس برداشت خود به عالمان الزهرارائه داده‌اند و پس از آن با برجسته کردن خطر مد شیعی و تلاش شیعه برای احیای امپراطوری فاطمی در مصر، زمینه‌های شیعه‌هراسی و شیعه‌ستیزی را در میان علمای الزهر دامن زده‌اند.

در این راستا، تاکنون برخی آثار توسط جریان سلفی و افراطی به چاپ رسیده است که کوشیده‌اند دیدگاه کلی ال‌زهر را ضد شیعه و به نوعی فضای حاکم و غالب در ال‌زهر را فضایی معاند با شیعه معرفی کنند. به عنوان نمونه، کتاب «موقف ال‌زهر الشریف من الشيعة الاثني عشرية» تألیف طه علی السواح را می‌توان از جمله این آثار دانست.

این کتاب که رساله دکتری بوده، توسط دکتر عبدالله علی عبدالحمید السمک (رئیس گروه ادیان و مذاهب دانشکده دعوت اسلامی دانشگاه ال‌زهر) راهنمایی شده است. این اثر در چهارصد صفحه تدوین شده و از هیچ تهمتی نسبت به شیعه کوتاهی نکرده است. هر چند ادعای این کتاب تدوین و تبیین مواضع ال‌زهر نسبت به شیعه اثناعشری می‌باشد، اما بیشتر بخش‌های آن - جز پنجاه صفحه که مربوط به ال‌زهر و تشیع است - هیچ ارتباطی با مواضع ازهریان نسبت به شیعه ندارد و با رویکردی مغرضانه، مبانی تشیع را نقد کرده است. البته همه نقدها تکرار مکرراتی است که توسط سایر متعصبان و افراط‌گرایان به شیعه نسبت داده شده است.^۱

نویسنده این کتاب بر این باور است که در ال‌زهر دو دیدگاه نسبت به شیعیان وجود دارد؛ در یک نگاه که علمای بزرگی چون علی الجمعه (مفتی سابق مصر)، محمد عاشور (وکیل ال‌زهر)، عبدالمنصور مرزوق (دبیر کل شورای عالی شئون دینی مصر)، شیخ محمود شلتوت (شیخ ال‌زهر) و محمد غزالی (از علمای اخوان المسلمین و اساتید ال‌زهر) از آن حمایت می‌کنند، تعامل و تقریب با شیعه مهم و اساسی شمرده می‌شود.^۲ در مقابل و در دیدگاه دوم، برخی معاندین قرار دارند که با شیعه به مباحث علمی پرداخته و انتقاداتی را به اندیشه آنان وارد کرده‌اند.^۳ لازم به ذکر است، بیشتر مطالبی که به نوعی مرتبط با عناد ال‌زهر و تشیع است،^۴ می‌های گروهی است که خود را «جبهه علماء ال‌زهر» نامیده‌اند.^۵

اثر دیگری که توسط دارالیسر^۵ منتشر شده، کتاب «فتاوی کبار علماء ال‌زهر الشریف فی الشيعة»

۱. همان، ص ۲۷۲-۳۱۹.

۲. همان، ص ۲۵۵.

۳. همان، ص ۲۷۲-۳۱۹.

۴. همان، ص ۲۷۴-۲۹۲.

۵. انتشارات دارالیسر به انتشار کتاب‌های ضد شیعی معروف است.

است. این کتاب که در مقدمه ادعا می‌کند علمای الازهر همه ضد شیعه هستند، شیعه را مفهومی عام برای تسری دادن به تمامی فرق شیعی و غیرشیعی مانند زیدیه، اسماعیلیه، دروزیه، نصیرییه و تمامی این گروه‌ها قرار می‌دهد. نویسنده این کتاب سپس فتاوا و یا دیدگاهی که نسبت به این گروه‌ها توسط برخی از اساتید الازهر ارائه شده است را به شیعه اثناعشری نسبت می‌دهد.^۱ همچنین بخشی از این کتاب، به مناقشات علمی میان علمای الازهر و شیعیان اشاره می‌کند که نه به معنای عناد و دشمنی با شیعه، بلکه در قالب اختلافات میان علمای اسلام قابل تحلیل است.

جدای از این، به‌گفته سید محمد طنطاوی، شیخ سابق الازهر، قرار بر این بوده است که مراوداتی میان حوزه‌های علمیه شیعه در ایران، لبنان و عراق با الازهر مصر برقرار شود و تبادل اساتید و دانشجو میان آنها صورت گیرد، اما به سبب اختلافات سیاسی این ارتباط ایجاد نشده است.^۲ السواح، به‌طور تلویحی مخالفت شیخ الازهر در ایجاد ارتباط با حوزه‌های علمیه شیعه را سیاسی دانسته و به شیخ الازهر یادآور می‌شود که اختلافات صرفاً در این عرصه نیست، بلکه بسیار عمیق‌تر از سطح سیاسی می‌باشد.^۳

با این حال، در طول تاریخ برخی از رجال و شخصیت‌های الازهر مواضع تندی را نسبت به شیعه اتخاذ کرده‌اند که از آن جمله می‌توان به محمد حسین الذهبی، جاد الحق علی جاد الحق، محمد عرفه، عبدالمنعم النمر^۴ و محمد الخشوعی اشاره کرد که بعضی از آنان پیش از آنکه معاند و یا ضد شیعه باشند، انتقاداتی را به معارف شیعه وارد کرده‌اند.^۵

در مجموع به نظر می‌رسد، بخش عمده‌ای از مواضع تند برخی از علمای الازهر علیه شیعه ریشه در چند عامل مشخص دارد:

۱. القای شبهات و اتهامات واهی به شیعه در مقیاس ملی توسط مبلغان سلفی،

۱. ر.ک: همان.

۲. نشریة حقیقة دولية الأردنية، تاریخ ۱۹/۴/۲۰۰۹.

۳. موقف الازهر الشريف من الشيعة الاثني عشرية، ص ۲۷۲.

۴. وی ماجرای ملاقاتش را با آیت الله تسخیری در حاشیه همایشی در عمان حکایت می‌کند که ایشان در آن همایش نسبت به مواضع وی به شیعه انتقاداتی می‌کند و وی پاسخ می‌دهد که نظراتی همانند تحریف قرآن و یاسب و لعن صحابه را از منابع اصیل شیعی نقل کرده است (موقف كبار علماء الازهر الشريف فی الشيعة، ص ۷۴-۸۷).

۵. برای اطلاعات بیشتر، ر.ک: موقف كبار علماء الازهر الشريف فی الشيعة.

ماهواره‌ها و پایگاه‌های مجازی؛

۲. فضای بسته سیاسی میان جمهوری اسلامی ایران و مصر؛

۳. دامن زدن به موج شیعه‌هراسی و شیعه‌ستیزی در مصر؛

۴. نفوذ و تأثیر اندیشه‌های سلفی در میان طلاب و برخی اساتید الزهر؛

۵. وجود برخی از جریان‌های تند شیعی و عملکرد بد شبکه‌های وابسته به آنها در فضای مصر.

همان‌گونه که بارها بیان شد، با توجه به ظرفیت‌های الزهر و پیشینه موجود، زمینه برای همکاری‌ها و کاهش دادن تنش‌ها و تصحیح نگرش‌ها وجود دارد که در ادامه بدان اشاره خواهیم کرد.

ب) الزهر و تعامل با شیعه

واقعیت این است که همواره در الزهر چهره‌های کلیدی و برجسته‌ای وجود داشته‌اند که نسبت به شیعه و تعامل با آن نگرش مثبتی داشته‌اند؛ هرچند سلفیان کوشیده‌اند چهره‌ای ضد شیعه از علمای الزهر و همچنین فضای حاکم بر آن ارائه دهند. اما این رویکرد صرفاً به اساتید الزهر محدود نمی‌شود، بلکه شامل شیوخ الزهر، مفتیان مصر و چهره‌های شاخص دیگر نیز می‌شود.

شیخ سابق الزهر، طنطاوی، در مورد اختلافات شیعه و سنی می‌گوید: «بارها گفته‌ام اختلاف سنی و شیعه در فروع دین است نه در اصول دین. چراکه هرکس شهادت دهد که خدایی جز خدای یکتا وجود ندارد و محمد رسول الله است، مسلمان است. ما تقریب میان مذاهب اسلامی را تأیید می‌کنیم و برای اینکه بدانید، می‌گویم دعوت به تقریب را الزهر دهه‌ها پیش آغاز کرده است و بر این باورم که زمان آن رسیده است که اهتمام‌کنندگان

به شئون مسلمین این دعوت را پذیرا شوند تا وحدت مسلمانان حفظ شود. شعارهایی که مخالف دعوت به تقریب مذاهب اسلامی است، بی‌گمان در پس خود انگیزه‌های طایفه‌ای و تعصب مذهبی دارد و منجر به انشقاق امت می‌شوند.^۱

چهره‌های بزرگی همانند شیخ محمد عبده، شیخ مصطفی مراغی، شیخ عبدالرزاق و افراد دیگری نیز وجود دارند که نگاهی مثبت به جایگاه شیعه داشته‌اند که در شماره‌های بعدی فصل نامه «معرفت شیعه» به تفصیل به این افراد خواهیم پرداخت.

احمد الطیب و امل با شیعه

مواضع ضد و نقیض احمد الطیب، شیخ الازهر، در تعامل و یا تقابل با تشیع یکی از موضوعات بحث‌برانگیز در روابط الازهر با شیعیان بوده است. چنین رویکردی سبب شده است که مفسران و تحلیلگران نتوانند به نظر واحدی در این زمینه برسند. در مجموع احمد الطیب دو دیدگاه و دو شخصیت متفاوت نسبت به شیعه را از خود ارائه کرده است که در ادامه به آن اشاره می‌شود.

۱. دیدگاه تقییبی

شیخ احمد الطیب در بسیاری از سخنرانی‌ها و مصاحبه‌ها، چهره‌ای کاملاً تقییبی و معتقد

1. www.hamshahrionline.ir/news/103405.

به گفتگو و تقریب میان شیعه و سنی به خود گرفته است. به گفته وی، علمای شیعه و سنی باید با یکدیگر برسریک میز بنشینند و برسریک فتوا در تحکیم فرهنگ هم زیستی و حرمت قتل و کشتار مسلمانان به توافق برسند؛ وی بر این باور است: «چهارده قرن است که شیعیان و اهل سنت برادرانه با یکدیگر زندگی می کنند و ائتلاف های ما همانند اختلاف عادی میان سایر مذاهب است. اینکه از موضوع شیعه و سنی به عنوان وسیله ای برای درگیری مذهبی سوء استفاده شود، در حقیقت ارتباطی به موضوع شیعه و سنی ندارد، بلکه سوء استفاده از این دو مذهب و قراردادن هریک از آنان در برابر دیگری است تا با به راه انداختن جنگ، منطقه را تجزیه کنند و این طرحی است که از سال های قبل با عنوان خاورمیانه جدید بارها شنیده شده است.»^۱

احمد الطیب (شیخ الأزهر)

همچنین وی معتقد است: «ما در الأزهر مذهب شیعه را تدریس می کنیم و از این بابت هیچ مشکلی نداریم؛ زیرا ما همواره برای وحدت میان مسلمانان تلاش کردیم. به سود امت اسلامی

۱. سخنرانی احمد الطیب در اجلاس بین المللی «دین، عامل وحدت» در کشور سنگاپور:

نیست که مسلمانان به فرقه‌هایی در حال رقابت و درگیر با یکدیگر تقسیم شوند.^۱

احمد الطیب در سفری که به کشور اندونزی داشت، به شدت با جو ضد شیعی سلفیان روبه‌رو شد و با این حال در دانشگاه دارا سلام گفت: «برخی انتظار داشتند که شیخ الازهر در این سفر عده‌ای را تأیید و عده دیگری را رد نماید. کسی که چنین می‌پنداشته است متوهم است و هرگز الازهر در چنین دامی نمی‌افتد؛ زیرا الازهر قلعه همه مسلمانان و دژ محکم اعتقادات اهل سنت و جماعت است و امکان ندارد که در این خصوص دچار افراط شود و به همین خاطر، الازهر در طی دوران گذشته تاکنون، همچنان اصالت و برجستگی خود را حفظ کرده است.»^۲

او همچنین می‌گوید: «الازهر به نقش خود در قضیه تقریب فکری با مذهب تشیع که از زمان شیخ محمود شلتوت شروع شد و هدف از آن گفتگو برای کاهش تنش‌ها و حساسیت‌ها بوده است، ادامه می‌دهد.»^۳

به گفته لؤی علی، روزنامه‌نگار مصری که گویا با احمد الطیب در سفر به اندونزی همراه بوده است: «احساس من این بود که عده‌ای انتظار داشتند شیخ برای جلوگیری از ترویج و تبلیغ تشیع در اندونزی حکم به تکفیر شیعیان دهد؛ اما سخنان احمد الطیب که گفت، تکفیر روش و منهج الازهر نیست آنها را ناامید نمود؛ ضمن آنکه شیخ الازهر بیان داشت ما «شیعیان معتدل» را یکی از دو بال امت اسلامی می‌دانیم. در عین حال ایشان تأکید نمود که الازهر از تلاش علمای اندونزی برای ممانعت از تبلیغ و ترویج مذهب تشیع حمایت می‌کند.»^۴

شیخ الازهر در ضمن سخنانی که برخی شبکه‌های ماهواره‌ای عربی نیز آن را پخش کردند، از مذهب تشیع حمایت کرده و ضمن منع قاطع تکفیر شیعیان گفت: «این امر (تکفیر شیعیان) غیرمقبول و نادرست است و ما هیچ توجیه قابل قبولی نه در اسلام و نه در کتاب و سنت برای آن نمی‌یابیم. ما در پشت سر شیعیان نماز اقامه می‌کنیم و در نزد شیعیان قرآنی غیر از آنچه که در نزد سایر مسلمانان است وجود ندارد، اگر چنین چیزی بود مستشرقان از

۱. همان.

www.youm7.com//

۲. لؤی علی، شیخ الازهرینجومن فح تکفیر الشیعة خلال جولته:

28/2/story/2016

www.elwatannews.com/news/

۳. محمد ربیع، ابرز مواقف الطیب مع الشیعة:

details/773672

۴. همان.

کنار آن به آسانی نمی گذشتند؛ زیرا این موضوع برای آنها صیدی گران بها به شمار می رفت و بنده نیز در این خصوص بررسی کردم و هیچ یک از مفسرین اهل سنت از طبری تا الان چنین ادعایی (وجود قرآنی دیگر نزد شیعیان) را مطرح نکرده اند.^۱ وی حتی اعلام کرد که حاضر است پشت سر عالمان شیعه به عنوان عالمان مسلمان نماز بخواند و به آنها اقتدا کند.^۲

۲. مواضع مخالف تقی با شیعه

آنچه موجب سردرگمی و پیچیدگی مواضع شیخ احمد الطیب نسبت به تشیع شده است، موضعی است که در مقابل دیدگاه های تقریبی او قرار دارد. وی در بسیاری از مصاحبه ها و سخنرانی ها از خطر مد شیعی و سلطه شیعیان بر مصر سخن می گوید و تأکید می کند، الازهر به شدت در مقابل تلاش های برخی مبلغان تشیع برای نفوذ به صفوف عربی که به دنبال تحمیل مذهب مشخص هستند ایستاده است.^۳ وی همچنین دستور تشکیل کمیته ای را برای مقابله با خطر تشیع صادر کرد.^۴

در دوران ریاست شیخ الطیب بر الازهر، آثار ضد شیعی همراه با مجله رسمی الازهر به صورت رایگان توزیع شد که از آن جمله می توان به کتاب «الوشیعة فی نقض العقائد الشیعة» نوشته موسی جارالله اشاره کرد.^۵

او در سفر به اندونزی، با رویکردی دوگانه ترویج و گسترش تشیع را «التبشیر الشیعی» نامید و سپس خطر تبشیر شیعی را کمتر از خطر تبشیر مسیحی ندانست و از مردم خواست با گسترش شیعه در اندونزی مقابله کنند. با این حال، هنگامی که در اولین دیدار خود با علمای اهل سنت اندونزی با سیل سؤالات در خصوص مذهب شیعه مواجه شد، در ابتدای سخنان خود اشاره نمود که روش الازهر در برخورد با سایر فرق اسلامی عدم تکفیر است و همین امر

۱. عبدالرضا بنی نبی، گذری بر مواضع شیخ الازهر نسبت به مذهب تشیع:

www.tasnimnews.com/fa/news/13951045424/23/01/

۲. شیخ الازهر: من قبوله ا صلاة خلف إمام شیعی إلى رفضه مقابلة وفد منهم:

<http://www.islamist-movements.com/12221>

۳. محمد ربیع، ابرز مواقف الطیب مع الشیعة:

www.elwatannews.com/news/details/773672

۴. وائل فائز، الطیب یشكل لجنة للتصدی لخطر الشیعة والرد علی معتقداتهم:

www.elwatannews.com/news/details/868750

ضامن بقای مؤسسه الازهر تا کنون بوده است.^۱

به گفته لؤی علی، برخی از کسانی که سخنان شیخ را شنیدند به نظرشان می آمد که نوعی تناقض در کلام شیخ وجود دارد؛ از طرفی ایشان می گوید، شیعیان را تکفیر نمی کنیم و آنها را یکی از مذاهب اسلامی می دانیم و از طرف دیگر، نسبت به تبلیغ و ترویج تشیع هشدار داده و عنوان می دارد باید از تبلیغ و ترویج آن جلوگیری کرد.^۲

چنین موضع گیری های دوگانه ای سبب شده است که نتوان به درستی به دیدگاه شیخ الازهر نسبت به تشیع دست یافت.

عباس شومان، وکیل الازهر که با انبوه پرسش های در مورد مواضع ضد و نقیض شیخ در قبال شیعه روبه رو است، در توجیه این مواضع، شیعه را به دو بخش مذهبی و سیاسی تقسیم کرده، می گوید: «هیچ تعارض و تناقضی و یا تغییر موضعی در بیانات شیخ نیست، بلکه مشکل در فهم سخنان ایشان است؛ لذا موضع شیخ همان موضع الازهر در طول زمان می باشد، یعنی اعتراف به مذهب تشیع به عنوان یکی از مذاهب اسلامی و جایز نبودن تکفیر شیعیان و یا خارج نمودن آنها از زمره مسلمین؛ لذا گستره اسلام هم اهل سنت و هم شیعیان را در بر می گیرد و به همین خاطر، الازهر کتب فقهی و عقایدی دو مذهب از مذاهب شیعی یعنی زیدیه و امامیه را جزو منابع درسی خود قرار داده و الازهر اولین منادی تقریب بین شیعه و سنی بوده و همچنان این دعوت باقی و پابرجا است؛ ضمن آنکه شیخ الازهر با برخی علمای شیعه ملاقات و در نماز آنها شرکت می کند و به اقوال برخی از آنها در کتاب هایش استناد کرده است. اما این را نباید از نظر دور داشت که الازهر ضد تشیع سیاسی می باشد که از جانب برخی علیه اهل سنت به آن دامن زده می شود.»^۳

شومان در ادامه ضمن اشاره به موضع گیری محکم شیخ الازهر در دیدار با آقای احمدی نژاد و برخی سیاسیون ایران، نتیجه گیری می کند که باید بین شیعه به عنوان مذهب و تشیع به عنوان سلوکی سیاسی فرق قائل شد.^۴

۱. لؤی علی، شیخ الأزهرینجمن فخر تکفیر الشیعة خلال جولته: 28/2/www.youm7.com/story/2016/

۲. همان.

۳. عبدالرضا بنی نبی، گذری بر مواضع شیخ الازهر نسبت به مذهب تشیع:

www.tasnimnews.com/fa/news/13951045424/23/01/

۴. همان.

به نظر می‌رسد جدای از توجیه شومان، دو مسئله اساسی سبب شده است که شیخ الازهر مواضع ضد شیعی در پیش بگیرد؛ نخست، از آنجا که الازهر به شدت متأثر از مواضع دولت مصر است، مواضع و سیاست‌های دولت این کشور نسبت به جمهوری اسلامی ایران تأثیر مستقیمی بر روابط الازهر و ایران و بالتبع شیعه گذاشته است. دوم اینکه تلاش سلفیان در ایجاد شیعه‌هراسی و شیعه‌ستیزی و نفوذ عربستان سعودی در الازهر به همراه کمک‌های مادی، سبب شده است که شیخ الازهر چنین مواضعی را اتخاذ کند. البته رشد سریع شیعه در مصر و افراط برخی از مستبصران مصری را نیز نباید از یاد برد.

منابع فارسی و عربی

۱. ابن اثیر، عزالدین علی بن ابی‌الکرم، الکامل فی التاریخ، بیروت: دار صادر، ۱۹۶۵ م.
۲. ابن تغری بردی، یوسف، النجوم الزاهرة فی ملوک مصر و القاهرة، ج ۱، قاهره: المؤسسة المصرية العامة، ۱۳۸۳ ق/ ۱۹۶۳ م.
۳. ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد، تاریخ: دیوان مبتدأ و الخبر فی تاریخ العرب، تحقیق خلیل شحاده، بیروت: دارالفکر، ۱۹۸۸ م.
۴. بروکلیمان، کارل، تاریخ ملل و دول اسلامی، ترجمه هادی جزائری، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۳ ش.
۵. بلاذری، احمد بن یحیی، انساب الاشراف، تحقیق سهیل زکار و ریاض زکلی، بیروت: دارالفکر، ۱۹۹۶ م.
۶. پاک‌آیین، محسن، «مودة آل البيت (ع) فی مصر»، ترجمه عباس الاسدی، مجله رساله الثقلین، شماره ۱۳، ۱۳۷۴ ش.
۷. جلیلی، مهدی، «گرایش‌های شیعی در مصر تا میانه سده سوم هجری»، الهیات و معارف اسلامی، شماره ۵۵، ۱۳۸۱ ش.
۸. جماعة من العلماء، موقف كبار علماء الازهر الشريف فی الشيعة، قاهره: داراليسر، ۱۴۳۲ ق.
۹. جواهرکلام، علی، تاریخ مصر و خاندان محمد علی بزرگ.
۱۰. حمدی عیید، مصر و الشيعة، قاهره: مرکز التنوير للدراسات الانسانية، ۲۰۱۳ م.
۱۱. رزق سلیم، محمود، عصر سلاطین الممالیک و نتاجه العلمی و الادبی، قاهره: المطبعة النموذجية، ۱۹۶۲ م.
۱۲. السواح، طه علی، موقف الازهر الشريف من الشيعة الاثني عشرية، قاهره: داراليسر، چاپ اول، ۱۴۳۱ ق.
۱۳. الطبری، محمد بن جریر، تاریخ الطبری، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، بیروت: بی‌نا، بی‌تا.

١٤. عبدالفتاح، سعيد، مصر والشام في عصر الايوبيين و المماليك، بيروت: دار النهضة العربية، بي تا.
١٤. عبدالمنعم، محمد حسين، جوانب من تاريخ مصر في عصرى الايوبيين و المماليك، بي جا: دار المعرفة الجامعية، بي تا.
١٥. مجموعه اسناد مصر، مؤسسه انديشه سازان نور.
١٦. مقریزی، احمد بن على، السلوك لمعرفة الدول الملوك، به كوشش محمد مصطفى زياده، قاهره: مطبعة دار الكتب المصرية، ١٩٣٦ م.
١٧. مقریزی، احمد بن على، المواعظ و الاعتبار في ذكر الخطط والآثار، لندن: مؤسسه الفرقان للتراث الاسلامی، ١٤٢٢ ق.
١٨. ناصرى طاهرى، عبدالله، فاطمیان در مصر، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ١٣٧٩ ش.
١٩. نشریه حقیقه دولیة الاردنیة، تاریخ ١٩/٤/٢٠٠٩.
٢٠. وردانی، صالح، شیعه در مصر، ترجمه عبدالحسین بینش، قم: مؤسسه دائرة المعارف فقه اسلامی، ١٣٨٢ ش.

منابع لاتین:

Muir, William, The Mamluke or Slave Dynasty of Egypt, p.30, London: Smith, Elder & Co. 15 Water. Place, 1896.

منابع اینترنتی:

1. <http://media.ar.rasanews.ir/fa/news/563537>
2. <http://www.islamist-movements.com/12221>
3. <https://fa.shafaqna.com/news/159886/>
4. <https://fa.shafaqna.com/news/274063/>
5. <https://www.asriran.com/fa/news/336432>
6. <https://www.youm7.com/story/20179/5//>.
7. Media Network, "Egyptian Lawyers Sue Nilesat over Shia TV Channel," September 27, 2010
8. www.elwatannews.com/news/details/773672
9. www.elwatannews.com/news/details/773672.
10. www.elwatannews.com/news/details/868750
11. www.hamshahrionline.ir/news/103405.
12. www.tasnimnews.com/fa/news/13951045424/23/01/
13. www.tasnimnews.com/fa/news/13951045424/23/01/
14. www.youm7.com/story/201628/2/
15. www.youm7.com/story/201628/2/